

RIČARD LAVLJEG SRCA I SALADIN

Vilfrid Vestfal

Prevela s nemačkog
Mirjana V. Popović

Laguna

Naslov originala:

Wilfried Westphal

RICHARD LÖWENHERZ UND SALADIN

RIČARD LAVLJEG SRCA I SALADIN

Copyright © 2006 by Jan Thorbecke Verlag der
Schwabenverlag AG, Ostfildern

Translation copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

SADRŽAJ

Predgovor

PEVAČ LUTALICA 13

Prvi deo

KRALJ 19

Otac i sin 19

Vladar i podanik 35

Pobedonosna flota 61

Drugi deo

SULTAN 85

Spletke na Nilu 85

Prorokovo učenje 107

Borba za Jerusalim 125

Treći deo

SUSRET 157

Pred vratima Akre 157

U brdima Judeje 189

U krilu bogova 233

Epilog 251

PRILOZI	257
Dokazi o citatima	257
Sekundarna literatura	263
Rečnik	269
Registar imena i pojmova	271
O autoru	279

Predgovor

PEVAČ LUTALICA

Mora da je to bilo u vreme Uskrsa; ne sećam se tačno, ali znam da je bilo proleće. Prošla je duga, hladna zima, tako uobičajena za ono vreme. Rano se zazelenelo, čak se između grana pokrivenih snegom tu i tamo pomaljao poneki cvet. Sunce je već toplije sijalo i preplavilo blistavim svetlom prirodu što se budila. U to godišnje doba se i duša pribira, nalik ptici na poletu, pa se bezbrižno i vragolasto otiskuje u neslućene predele sna i čežnje. Čoveku sve leži pod nogama, pa pomisli da može savladati čak i najveću pustolovinu.

Zar onda čudi što sam odlutao u legendu? U legendu nalik bajci, zasnovanu na stvarnim događajima. Ali to sam samo slutio. Priča – ili šta god to bilo – beše daleko uzbudljivija. Ona je pripovedala o kralju koji se otisnuo u Svetu zemlju da bi nevernicima – pod imenom Saraceni – preteo krst koji su ukrali. Posle dugotrajne borbe – čiji sam ishod potom zaboravio – kralj se vratio iz pohoda. Ali na povratku kopnenim putem do njegove domovine Engleske snašla ga je nevolja: pao je u zarobljeništvo, silom je odveden u jednu tvrđavu i od tada se smatrao nestalim.

Tada se jedan štitonoša, ili šta god da je bio – u svakom slučaju odani kraljev pristalica – otisnuo na put. Zvao se Blondel i bio je darovit pevač. Možda je bio i trubadur, jer je mač zamenio lautom. Putovao je zemljom od jedne utvrde do druge, i gle: jednog dana, dok je tako sedeo u senci bedema neke tvrđave i pevao tužnu pesmu, na poj mu odgovori glas iz dubine tamnice. Bio je to refren štitonošine pesme, i on je tada znao da je stigao na cilj. Sakupljen je novac za otkup i zatočnik je oslobođen. Kralj se u pratnji vernog vazala vratio živ i zdrav u Englesku. Tamo su ga veličali kao *lion-hearted* – kao kralja „lavljeg srca“.

Ova priča se dobro uklapala u trenutak pun zamamnih prolećnih boja, pružajući nagoveštaj egzotičnih krajolika opisivanih magičnom rečju „Orijent“. Kakav je to svet bio, taj svet krstaša i Saracena? Znao sam samo da se on nalazi negde daleko na istoku, na istočnoj obali Sredozemnog mora. Doduše, kako se sada zove: Palestina – ili Izrael? Moram da priznam da mi ni geografija ni istorija tada nisu bile poznate. O svemu tome pitao sam se pre skoro pola veka. U međuvremenu se štošta promenilo. Pogotovo u onim krajevima koji su svojevremeno – u mojoj detinjoj mašti – bili nastanjeni Saracenicima (i krstaškim vitezovima). Da li sam još tada sanjao neku haremsku lepoticu? Iz filmova sam znao kako izgledaju. Tema „vitezova krstaša“ podsticala je, naravno, i maštu Holivuda da pravi filmove u stilu *Ali-Babe i četrdeset razbojnika*. Možemo se danas tome smeškati, ali, čak i ako uzmem u obzir detinju naivnost, filmovi su u ono vreme imali drugačije dejstvo nego danas, kada znamo da je veći deo samo puka kompjuterska simulacija. Čarolija se raspršila i tako doprinela nestanku ljudske dimenzije. Danas su akcione scene tako brutalne da se stiče utisak kako je bitno jedino klanje ljudi. Čak i ako je u stvarnosti možda bilo upravo

tako, pustolovina krstaških ratova (ili drugih dramatičnih istorijskih događaja) nije se svodila na prekomerno nasilje koje se danas (na filmskom platnu) samo sebe radi veliča.

Što se tiče haremskih dama: nema sumnje da sam već čuo za njih, premda su moje zamisli o tome šta je harem zapravo predstavljao bile, pre bi se moglo reći, maglovite. I u tim stvarima je u ono vreme vladala diskrecija. Ali tu su bile još i gospe plemenitog porekla, poput Zlatokose u kuli. Sećanje na to sezalo je daleko u najraniju mladost. A sigurno je taj Ričard, engleski kralj, koga su veličali kao „lavlje srce“, takođe imao gospu plemenitog porekla, koja je za vreme nje-govog odsustva strepela za njega. Možda je – budući da je bio kralj – ona bila kraljica, lepa i ljubazna kao Dženet Li ili Ava Gardner, koje su povremeno, premda glamuroznije nego što je to bio slučaj u stvarnosti, otelotvoravale takve plemenite gospe, dok su na filmskom platnu kao haremske dame nastupale protagonistkinje malo bujnijih oblina i povrh toga u smelijim kostimima. Tada se zaista moglo dogoditi da ne znamo za koga da se opredelimo. Ta dilema zaokupljala nas je danima pošto bismo gledali film.

Ali naravno, sve je to bilo sporedno – mene je stvarno očarala velika pustolovina. Tajna nepoznatih svetova o kojima smo sanjali i čije smo istraživanje, barem privremeno, prepuštali onim junacima koji su se poput kralja lavljeg srca zaista odvažili na ostvarenje najsmelijih snova. Njihova dela, oreol slave i čarolija vezani za njih i njihovo vreme ostali su u sećanju, katkada kao podsticaj da se krene njihovim stopama, ali zapravo ne kao stvarni cilj koji čovek sebi određuje. Život ide svojim tokom, i najčešće ne razmišljamo kuda je još mogao da nas odvede.

Pa ipak, Orijent za mene nije ostao tajna, iako sam u početku krenuo sasvim drugim putem. Čarolija istoka zadržala

je svoju primamljivost, i bila je sreća što sam mogao da je vidim vidim vlastitim očima, pre nego što je na nju – gotovo kao u zloslutnim pričama *Hiljadu i jedne noći* – pala senka, zbog čega je Istok poprimio apokaliptične crte koje nam, i to već duže vreme, ne daju mira. Baš kao nekadašnji sukobi koji su vođeni zbog krsta, Hristovog groba i Svete zemlje. A u onoj epohi, koja se naziva dobom krstaških ratova, epizoda u kojoj se engleski kralj Ričard Lavljeg Srca obreo na obalama istočnog Sredozemnog mora sigurno je bila središnji događaj. U kontekstu današnje situacije, on zaista zaslužuje da ga se setimo, pogotovo što se i sada govori o „krstaškom ratu“ i „krstašima“, o „nevernicima“ i „hrišćanskoj civilizaciji“. Da li se sve ponavlja? Moglo bi se pomisliti, iako je to poprimilo drugačije razmere.

Bavljenje prošlošću nije besmisleno, pogotovo što u sadašnjosti postoje očigledne paralele. Čak je moguće nešto naučiti iz prošlosti. Iako je, kako se čini, ljudskoj prirodi svojstveno da uvek iznova čini iste greške. Trenutno naizgled ne postoji sklonost da se pokloni velika pažnja onome što je bilo, pa ma koliko podsećalo na sadašnjost. Ljudska oholost smatra da ima pravo na uvek nove varijante jedne te iste katastrofe.

Time što se bavimo kraljem Lavljeg Srca i njegovim vitezovima ne želimo da stavimo prošlost u službu sadašnjosti. To bi značilo iskriviti istinu. Haos sadašnjosti, iz kojeg, kako se čini, nema izlaska, trebalo bi samo da bude podsticaj da krenemo tragovima prošlosti pokušavajući da proniknemo kako je zaista bilo pre hiljadu godina. Zašto se već u to vreme vodio rat između Zapada i Istoka, između Orijenta i Okcidenta? Ko su bili protivnici i šta su postigli?

U slučaju Ričarda Lavljeg Srca dogodilo se da je u Saladinu našao protivnika koji po svojoj slavi nije zaostajao za

njim. Obojica, kako Ričard tako i Saladin, važili su u svoje doba, a i dugo potom, za otelotvorenje viteške vrline i hrabrosti. I to ne samo svaki u svom svetu, što zadivljuje kada su ova dvojica velikana u pitanju. Doduše, mnogo toga je naknadno razjašnjeno. Šta je stvarnost, a šta izmišljotina? I to zaslužuje detaljnije ispitivanje. Pri tome je značajno što su se Ričard i Saladin razišli u miru, koji, međutim, nije dugo potrajao. A zašto nije? Da li se moglo sprečiti ponovno rasplamsavanje borbi? Šta je zapravo bio razlog? Da li je to bila samo vera? „Sveti rat“ hrišćana ili muslimana? Šta je omogućilo približavanje, koje je, sve u svemu, ipak potrajalo dve stotine godina? Da li je Zapad učio od Istoka i Istok od Zapada? I to je uzbudljivo pitanje, koje je do sada bilo zanemareno. I naposljetku, kakva su to društva uopšte bila: ovde hrišćanski Okcident, a tamo islamski Orijent, sučeljeni u ogorčenom suparništvu? Po čemu se razlikuju i da li je bilo zajedničkih obeležja, uprkos različitoj veri? Nameću se mnoga pitanja i mnogi odgovori nisu nebitni za današnji sukob između Zapada i islamskog sveta. Sva ova pitanja razmatraćemo na primeru susreta Ričarda Lavljeg Srca i Saladina na vrhuncu epohe krstaških ratova. Niko se ne mora bojati da će tema biti obrađena na previše visokoparan ili teorijski način. Upravo dok pišem ove redove, vrlo je živo sećanje na ono proleće, pre jedne večnosti, kada mi je sve izgledalo kao velika pustolovina koja nikada nije izgubila čaroliju.

Bon, jedne uskršnje nedelje

Prvi deo

KRALJ

Otac i sin

I

Oktoobra 1187. godine, papa Grgur VIII boravio je u gradu Ferari na severu Italije, na papskom feudu, gde je pisao svoju papsku bulu *Audita tremendi*, koja je imala dalekosežne posledice. U njoj se kaže:

Pošto smo saznali za strogost strašne presude koju je Gospod izrekao zemlji Jerusalimu, mi i naša braća bili smo toliko pometeni i dirnuti razmerom užasa i jada da nismo znali šta nam je činiti.

Koristeći razdor u Svetoj zemlji u poslednje vreme, što su ga izazvali zli ljudi na podsticaj samog đavola, Saladin je krenuo u oba područja sa velikim brojem ljudi pod oružjem. Njemu se suprotstaviše kralj Gi od Jerusalima i biskupi, hospitalci, baroni i vitezovi zajedno sa narodom ove zemlje, opremljeni jednom relikvijom, krstom Božjim, nadajući se njegovoj zaštiti u sećanju i veri u muke*

* Poznati i kao jovanovci, red svetog Jovana. (Prim. prev.)

Isusove, razapetog na krstu radi spasenja čovečanstva. Nastupila je bitka, a kada je izginulo mnogo naših ljudi, krst Gospoda je otet, biskupi su poklani, kralj je zarobljen, dok su gotovo svi ostali mačem posečeni ili pali u ropstvo; toliko je velika bila šteta da su samo malobrojni utekli i mogli da se spasu. Još gore, templarima i hospitalcima odрубljene su glave naočigled samog Saladina. Ne moramo objašnjavati pojedinosti kako su se Saladinovi vojnici naposljetku, kada je naša vojska bila uništena, obrušili na celu zemlju i opustošili je tako da je ostalo malo mesta koja im nisu pala u ruke.

Vesti iz Svete zemlje zaista su bile uznemiravajuće. Ne samo što su krstaši doživeli tako strašan poraz već je, da sve bude još gore, izgubljen i sveti grad Jerusalim. Bilo je to 2. oktobra, četiri nedelje pre nego što je papa objavio svoju bulu zbog zabrinjavajućih vesti sa Istoka. Pape su naime već preko jednog veka bile vrhovni pastiri Svete zemlje nakon što su muslimani u VII veku oteli hrišćanima Palestinu. Sada se strahovalo da će „Saraceni“, kako su nazivani muslimani, poći stopama svoje davnašnje pobjede i potpuno potisnuti hrišćanske vitezove koji su krenuli u ponovno osvajanje Svete zemlje. Zbog toga je papa smatrao svojom dužnošću da, po uzoru na svog prethodnika Urbana II, inicijatora krstaških pohoda, ponovo pozove hrišćanstvo na Zapadu da preduzme zajednički napor i oslobodi Svetu zemlju iz kandži nevernika.

Mi, koji uprkos velikim iskušenjima u onoj zemlji moramo da se osvrnemo ne samo na grehe njenih žitelja, nego i na naše sopstvene, kao i grehe svih hrišćana, moramo sprečiti da sasvim izgubimo onu

zemlju i da se moć Saracena okrene protiv drugih zemalja. Naime, odasvud čujemo glasove o razdorima i sukobima među kraljevima i kneževima. To nam hitno nalaže da svako postane toga svestan i postupa u skladu sa tim, te da se suprotstavi divljačnosti i zloćudnosti naših neprijatelja; a kako se ne plaše da se zavere protiv Boga, ne bi ni pod kakvim uslovima trebalo da oklevamo da delujemo u ime Gospoda. Prihvatite sa zahvalnošću ovu priliku, koliko ste za to u stanju, da iskažete pokajanje i učinite dobro, da žrtvujete svoju imovinu, a onda i same sebe, pa da se založite za vraćanje one zemlje u kojoj je rođena istina radi našeg spasenja; i ne težite dobiti ni svetovnoj slavi, već ispunjenju volje Gospoda, koji nam je dao primer kako se život daje za svoju braću, i dajte mu svoja bogatstva, koja ćete hteli ne hteli naposljetku ionako ostaviti nasljednicima o kojima ništa ne znate. Zato obećavamo onima koji preduzimaju ovaj put srcem ispunjenim poniznošću i pokajanjem, zarad iskupljenja i u istinskoj veri, potpuni oproštaj svih greha i večni život. Neka znaju, bilo da prežive ili poginu, da će im milošću Svemogućeg Boga i na osnovu ovlašćenja apostola Petra i Pavla i našeg ličnog ovlašćenja biti oproštena kazna za sve grehe koje ispovede.

Iako su „Saraceni“ svojevremeno u jedan mah čak ugrozili Zapad kada su iz Španije napali franačko carstvo, ipak nije pretila neposredna opasnost da se takva nesreća ponovi. U međuvremenu je, naime, proteklo pet vekova i odavno je oslabila osvajačka volja Arapa, koji su bili pokretačka snaga ove invazije. Nakon ponovnog osvajanja svetih mesta hrišćanstva trebalo ih

je, međutim, obezbediti ili osloboditi po ponovnom zauzimanju. Budući da to nije predstavljalo stvarnu pretnju po bezbednost Zapada, a u nastojanju da obezbedi neophodnu spremnost za delovanje, papa je morao da potpomogne primamljujućim obećanjima. Ona, ipak, nisu bila ovozemaljska, barem ne u prvom redu. Vera je svuda bila toliko jaka da je podstrek u vidu mogućeg oproštaja greha predstavljao stvarni izazov, koji je zaista bio delotvoran. Papa, međutim, nije propustio da pored toga ponudi i ovozemaljsku blagodat. Na kraju krajeva, ne može se živeti samo od vere:

Pored toga, posed i porodica svih onih koji prime krst, biće stavljeni pod zaštitu Svete rimske crkve i nadbiskupa, biskupa i drugih prelata crkve Božje, i niko ne sme polagati pravo na posed koji su neometano posedovali u trenutku kada su primili krst dok nema pouzdane vesti o njihovom povratku ili smrti, štaviše njihov posed ne sme biti dirnut; uz to ih ne treba siliti da plaćaju kamate ukoliko nekome nešto duguju.

Onaj ko je, dakle, sledio papin poziv nije se morao brinuti da će ga po povratku možda dočekati vest da je ostao bez svoje imovine. S druge strane, na put je trebalo krenuti istinski ponizno i skromno:

I, na kraju, ne bi trebalo da kreću na put u skupocennim haljinama, sa psima ili sokolovima ili sa nečim drugim što služi razmetanju i luksuzu, već sa najneophodnijim; trebalo bi se zadovoljiti jednostavnom odećom i opremom pokazujući tako da se time čini pokora, a ne da se ugađa ispraznoj taštini.

Tako završava papska bula od 19. oktobra. Ona je predstavljala uvod u takozvani Treći krstaški rat.

II

Papin poziv je bio upućen celokupnom hrišćanstvu, pa stoga ne čudi što je odmah podstakao nekoliko hrišćanskih vladara da ga slede, i to od Danaca pa sve do Normana na Siciliji. Međutim, daleko je značajnije bilo živo zauzimanje trojice vladara – i to: Nemačke, Engleske i Francuske – s tim što su područja pod njihovom vlašću bila u drugačijim granicama nego danas. Kada se kaže Nemačka, misli se na Sveto rimsko carstvo, koje se prostiralo do srednje Italije. Engleski kralj vladao je i posedima u Francuskoj, koja je, s druge strane, obuhvatala samo deo onoga što se danas podrazumeva pod tim pojmom. Doduše, engleski kralj bio je vazal francuskog monarha, barem kada je reč o njegovim posedima na evropskom kopnu. Feudalni sistem, svojstven vremenu koje su obeležili krstaški ratovi, ujedno je bio oslonac i slabost kraljevske moći. To se naročito pokazalo tačnim za vladare Engleske i Francuske, jer su se smatrali suparnicima i bili u stalnim sukobima. To je na posletku uticalo i na sam tok krstaškog rata na koji je pozvao papa Grgur. Ne samo što je usled toga odložen početak poduhvata, nego je posle svega i okončan neuspehom.

Dok su Engleska i Francuska najpre morale da izgude svoje razmirice, barem je nemački car Fridrih Barbarosa bio kadar da bez većeg odlaganja sledi papin poziv. Pored toga, on je znao u šta se upušta, jer je već učestvovao u drugom pokušaju da Svetu zemlju povratiti hrišćanstvu. Doduše, tada je Fridrih samo pripadao pratnji kralja Konrada III kao njegov bratanac i bio još premlad da bi igrao presudnu ulogu u krstaškom ratu,

koji se završio porazom. Ovoga puta Fridrih, ovenčan carskom krunom još od 1150. godine, stao je na čelo svoje vojske, oružanih snaga od petnaest hiljada ljudi. Među njima je bilo tri hiljade pripadnika plemenitog viteškog staleža.

Car je, isto kao njegov stric, izabrao kopneni put. Vojska se okupila u Regenzburgu i odatle krenula 11. maja 1189. Put je vodio najpre niz Dunav, ka Mađarskoj, čiji je kralj pokazao naklonost prema krstašima. To nije bilo samo po sebi razumljivo, jer je posredi bila vojna sila dostojna poštovanja, koja je iziskivala ne samo odgovarajuće snabdevanje, nego je mogla da predstavlja i vojnu pretnju. Koliko su takva prevelika očekivanja mogla nepovoljno da utiču na brzo napredovanje pokazalo se kada je vojska stigla do područja Vizantijskog carstva. Ovde, car Isak II, koji je stolovao u Konstantinopolju, nije bio spreman na prijateljski prijem krstaša. To je predstavljalo utoliko veće razočaranje što je upravo Vizantija prvobitno bila okidač za krstaške pohode. Naime, kada su Vizantince, pod čijom je vlašću bio istočni deo nekadašnjeg Rimskog carstva, 1071. godine potukli turski Seldžuci, koji su upali u Anadoliju – i to u bici kod Malazgerda, koja se smatra prekretnicom u sukobima između Orijenta i Okcidenta – upravo su oni molili hrišćanski Okcident za pomoć i tako izazvali Prvi krstaški rat.

Umesto da svoje snage štedi za presudne sukobe sa Saracima u Svetoj zemlji, Barbarosina vojska morala je da se bori protiv neprijatelja u sopstvenim redovima. Zaista je i došlo do bitke sa Vizantincima, koji su tek posle poraza izrazili spremnost da prebace Barbarosine oružane snage preko Dardanela u Malu Aziju.

Ovde se krstaška vojska konačno susrela s pravim neprijateljem, i to najpre u obličju onih Seldžuka koji su se utvrdili u Maloj Aziji. Oni su u međuvremenu izgubili svoj izvorno ratoborni karakter, te su krstašima uspeli da pruže samo slab otpor.

Nastupila je bitka iz koje su hrišćanski vitezovi izašli kao pobednici, pa je Barbarosa uspeo da zauzme Koniju, prestonicu dinastije Seldžukida, kojoj je nadenuto i ime Rum, što ukazuje na njeno susedstvo sa „rimskim“ carstvom Vizantinaca.

Pošto je priznao da je poražen, turski sultan se utoliko revnosnije trudio da krstašima omogući nastavak puta, opremivši ih neophodnim zalihama u nadi da će nevernici što pre otići iz njegove zemlje. Ali pre nego što je do toga došlo, desio se događaj koji niko nije mogao predvideti, premda je zapravo opasnost koja ga je prizvala morala biti prepoznata. Naime, Fridrih Barbarosa nije bio baš mlad. Imao je šezdeset sedam godina, što se u njegovo doba smatralo biblijskom starošću. Pogotovo što je veći deo života proveo na bojnom polju. Izvod iz izvora jednog savremenika kazuje šta se dogodilo:

„Postoji jedno mesto u srcu Jermenije, s jedne strane omeđeno visokim planinama, a s druge tokom reke Selef. Dok su tegleća marva i tovari prelazili preko reke, pobedonosni car je čekao. Taj slavni čovek bio je natprosečno visok, sa zlatnoridom kosom i ridom bradom protkanom sedim vlasima. Imao je izražajne obrve, užagrene oči, sitne ali ispupčene jagodične kosti, široke grudi i ramena; i sve ostalo u njegovoj pojavi delovalo je muževno. Posedovao je značajnu i zapanjujuću osobinu, koju je, kako se tvrdi, imao i Sokrat: njegovo lice odražavalo je u svemu njegov postojan karakter, stamen i čvrst, bez ijednog traga brige ili ljutitog grča, niti opuštenosti u radosti. Imao je tako visoko mišljenje o svom maternjem nemačkom jeziku da nikada – iako je znao druge jezike – sa izašlanicima iz drugih zemalja nije

razgovarao bez posredništva prevodilaca. Dugo je krupni čovek čekao propuštajući natovarene mazge. Na kraju, kada mu se čekanje oteglilo, odlučio se da pređe reku najbližim putem da bi pretekao tegleće mazge i dokopao se slobodnog puta. O more! O zemljo! O nebo! Tog vladara Rimskog carstva, večno uzvišenog, zahvaljujući kome je slava drevnoga Rima doživela novi procvat, o avaj! Njega povuču bujica i on se utopi. I premda njegovi pratioci pohitaše odasvud, iskra njegovog vremesnog života brzo zgasnu.“

Bio je to 10. juni godine 1190, sudbonosni dan koji je okončao ne samo život kralja Barbarose, jednog od najznačajnijih vladara srednjeg veka, nego i poduhvat kome se kao kruni svog života posvetio. Ostavši bez vođe, krstaška vojska se osula. Jedni su se vratili u domovinu, a drugima je pošlo za rukom da se probiju do onih uporišta krstaša u Svetoj zemlji koja su uspela da se odupru najezdi Saracena. Ali polet je nestao: izjalovio se i ovaj pokušaj da se Sveta zemlja sačuva za hrišćanstvo.

III

„U međuvremenu, Ričard, u ono vreme grof od Poatua, beše prvi koji je rešio da pođe u krstaški pohod. Silan broj ljudi mu se priključio. Ali oni u tom trenutku još ne krenuše na put, jer njihov odlazak beše odložen zbog sukoba između dva kralja, naime francuskog kralja Filipa i engleskog kralja Henrija, oca grofa Ričarda. Dugotrajna za-

vada, proistekla iz ogorčenog i gotovo neprekidnog suparništva, naterala je ovu dvojicu kraljeva na uzajamne napade, kao što je bio slučaj sa njihovim precima, Francuzima i Germanima.“

Jabuka razdora bila je Normandija, vojvodstvo na severu današnje Francuske, koje je nekada bilo posed francuskih kraljeva, pre nego što je krenulo vlastitim putem, što je naposljetku dovelo do toga da postane vlasništvo engleskih kraljeva. Oni su osnovali svoju dinastiju posle invazije Normana sa Viljemom Osvajačem kao začetnikom, i on je – kao vojvoda Normandije – naposljetku postao kralj Engleske. Vladarska loza koju je osnovao Viljem završila se smrću kralja Stefana,* unuka Viljema Osvajača. Nasledio ga je Henri, drugi koji je nosio ovo ime, inače sin Matilde, kćerke Henrija I, koja se posle smrti prvog muža, nemačkog cara Hajnriha V – udala za Žofroa** od Anžua. Za grb je uzeo granu biljke koja se na latinskom zvala *planta genista*,*** a nije bila ništa drugo do žutilovka. Dinastija koju je osnovao Henri II pošto je nasledio kralja Stefana nazvana je, po preuzetom grbu, Plantagenet i održala se gotovo dva i po veka. Ričard, Henrijev sin, stekao je najveću slavu od svih. Ne samo zato što je krenuo u krstaški rat – jer je to učinio i njegov otac – nego stoga što je zaista ispunio obaveze koje su išle sa tim i u čemu se posebno istakao.

Henriju II bilo je suđeno da živi kratko nakon što je papa Grgur 1187. godine pozvao na novi krstaški rat. Umro je samo dve godine kasnije. Iako je uspeo da postigne sporazum sa svojim suparnikom, francuskim kraljem Filipom Avgustom, i pošto su se obojica složili da zajedno krenu u Svetu zemlju –

* Poznat i po francuskom obliku imena – Etjen de Bloa. (Prim. prev.)

** Takođe Žofrua i Žofr. (Prim. prev.)

*** Plantagineja ili plantaginea. (Prim. prev.)

jer nisu verovali jedan drugom – ponovo su iskrsla neslaganja, čija je posledica bila odlaganje poduhvata. I tako sve dok Henri na kraju nije umro, kada ga je nasledio Ričard, stariji od dvojice u to vreme živih sinova.

Ričard se rodio 8. septembra 1157. godine u Oksfordu. Bio je treći sin Henrija i njegove supruge Eleonore Akvitanske. Ričardovi roditelji venčali su se 1152, dve godine pre nego što je Henri stupio na engleski presto. Za Henrija, koji je u vreme venčanja imao devetnaest godina, bio je to prvi i jedini brak. Kraljica, naslednica vojvodstva Akvitanije na jugu današnje Francuske, bila je jedna od najznamenitijih žena srednjeg veka. Kada se udala za Henrija, za sobom je već imala jedan brak, i to ni manje ni više nego sa kraljem Francuske, Lujem VII. On se razveo od nje, jer je – za vreme Drugog krstaškog rata – imala ljubavnu vezu sa jednim vitezom u Svetoj zemlji. Ipak ne čudi što se Eleonora ponovo upustila u brak, iako ju je, osim okolnosti da je ranije već bila udata, bio glas da nije preterano čedna ni nevinna, premda to u ono vreme nije bilo neuobičajeno. Pogotovo za društveni sloj kome je pripadala Eleonora. Ipak, njeno nasledstvo Akvitanija, koje je po svojim razmerama zasenilo čak i područje pod vlašću francuskih kraljeva, predstavljalo je ne baš zanemarljiv miraz. Pored toga, akvitanško vojvodstvo neposredno se graničilo sa grofovijom Anžu, a ova pak sa Normandijom, koja je u međuvremenu potpala pod vlast grofa od Anžua. Eleonora je, dakle, bila dobra partija, kako bi se danas reklo, jer je time znatno zaokružen posed Anžua. Kada je Henri naposletku krunisan za engleskog kralja, to je značilo da je vladao carstvom koje se nadaleko prostiralo. Pri tom, bilo je neobično, iako je bilo karakteristično obeležje dominantnog feudalnog sistema, da je engleski kralj bio suveren samo u Engleskoj, dok je na evropskom kopnu morao da prizna vrhovnu vlast francuskog kralja. Ovaj, doduše, ni-

je posedovao stvarnu vlast nad svojim engleskim vazalom, ali ipak je važio zakon – što je nasleđe nekadašnjeg Karolinškog carstva – po kome su francuski kraljevi imali pravo na suverenitet nad svim teritorijama koje su pripadale Karolinškom carstvu do njegovog raspada. Stvaranje nacionalnih država još nije bilo na vidiku. Što se tiče Francuske, konsolidacija vlasti, koja je udarila temelj nacionalnom identitetu, nastupila je tek krajem srednjeg veka. Na mesto feudalne vladavine stupile su učvršćene monarhističke nacionalne države.

Ričardova majka Eleonora bila je, međutim, daleko više nego samo „dobra partija“. Bila je prosvetljena žena, koja apsolutno nije bila tek igračka u rukama sila, što znači u svetu muškaraca, kome je jedino ili barem prevashodno stalo do sticanja i širenja moći. Eleonorina domovina Akvitanija, pa i njenog sina Ričarda (budući da je tamo odrastao), zauzimala je poseban položaj u kulturnom i društvenom spletu suverenih područja koja su činila srednjovekovnu Evropu. Naime, ovde, na granici sa Iberijskim poluostrvom, osećao se uticaj mavarske Španije, pa je u Akvitaniji nastala preteča dvorske kulture. Ona je upravo u vreme kojem je prvenstveno Eleonorina ličnost udarila osobeni pečat bila u nastajanju.

Ričard je imao sreću što je rastao u doba razvoja kulture, što je imalo za posledicu prefinjen način života, barem u vladajućem sloju. Po predanju, njegova pojava u kasnijim godinama života izgledala je ovako:

„Bio je visokog, privlačnog stasa; boja kose prelivala se sa crvene na zlatnu; udovi su mu bili gipki i pravi. Ruke prilično dugačke, što mu je dobrodošlo kada je trebalo da isuče mač i delotvorno rukuje njime. Duge noge bile su mu u skladu sa celokupnom telesnom građom. Uz značajan udeo

odgovarajućeg karaktera i navika predstavljao je ličnost pogodnu da vlada.“

Što se tiče ovog poslednjeg, Ričardove naravi i osobina, letopisac dodaje: „Najveće pohvale nije dobijao toliko zahvaljujući plemenitom poreklu, koliko vrlinama koje su ga odlikovale.“ K tome se još kaže: „Daleko je nadmašivao ostale, što dobrim karakterom, što fizičkom snagom. Imao je izuzetne ratničke sposobnosti; njegova hrabra dela bacila su u zasenak sve ostale, ma koliko bili slavni.“ Hroničar iznosi dopunu o burnom životu svog junaka: „On bi se zaista mogao smatrati srećnim – što se tiče ljudske sudbine – da nije imao suparnike koji su mu zavideli na delima koja su ga proslavila. Jedini razlog za njihovu mržnju bila je njegova veličina, jer ništa ne muči zavidnike više nego kada je čovek u službi vrline.“

„Vrlina“ međutim nije prava reč kada se govori o Ričardu Lavljeg Srca. Imao je pozitivne strane, a u to su pre svega spadale odvažnost i hrabrost. Veliča se i njegova velikodušnost i darežljivost. Ričard je, međutim, imao i nekoliko velikih mana, koje su nepovoljno uticale ne samo na njegovu vladavinu već su se loše odrazile i na poduhvat čijem je ostvarenju iskreno težio: na pohod u Svetu zemlju po papinom pozivu. Ričard je bio nemirne naravi i nagao, njegovo kraljevstvo nije mu mnogo značilo, nedostajao mu je smisao za odgovornost i izvršavanje obaveza, koje su upravo spadale u kraljevske dužnosti. Bio je neopterećen brigama i preduzimljiv, i više mu je bilo stalo do ratovanja – do viteškog rata, a ne do bezličnog ubijanja kao u današnjim ratovima, barem to mu se mora priznati – nego do vladavine. Rat je obećavao slavu i auru junaka, kao što je opevan Aleksandar, Cezar ili kralj Artur. Oni nisu veličani zbog onoga što su učinili kao vladari i državnici, nego zbog pobeđa izvojevanih na bojnopolju. Nije se Ričard slučajno okitio

nadimkom *Cœur de lion* – koji je svedočio da poseduje srce lava i deluje u skladu sa tim, kao što su ga veličali još u mladosti, a i kasnije nebrojeno puta, jer je njemu to značilo više od svih časti i počasti što dolikuju kralju.

IV

Nije se nipošto podrazumevalo da Ričard stekne titulu kralja. Čak ni kad je umro drugi od dvojice starije braće. Najstariji, Viljem, živeo je samo do treće godine, a mlađi je 1183. godine podlegao gripu. Žofroa, jedan od dvojice mlađe Ričardove braće, umro je još u mladosti, 1186. godine – usled povrede zadobijene na jednom turniru. Viteška nadmetanja uvek su bila igra na život i smrt. Ona su značila rat u miru i često su se krvavo završavala.

Još je ostao najmlađi, onaj koji je postao poznat kao Jovan bez Zemlje.* Bio je devet godina mlađi od Ričarda i uživao veće očevo poverenje nego Ričard i ostali. Stariji su se, naime, prečesto protivili željama oca, čak su se bunili protiv njega, te su izbijali pravi ratni sukobi. Henri je na kraju radije odredio svog najmlađeg za naslednika, što je dovelo do ponovnog ogorčenog razdora između kralja i Ričarda, koji je kao najstariji živi sin polagao pravo na kraljevsko nasleđe. Pri tom je Ričard išao tako daleko da se obratio francuskom kralju Filipu Avgustu. Ovaj, rođen 1165. godine, što znači da je bio osam godina mlađi od Ričarda, nasledio je 1180. godine Luja VII. Tako je Filip već u svojoj petnaestoj godini postao suveren ne samo engleskog kralja nego i njegovog sina Ričarda. U tom svojstvu mu se sada, kada je na kraju Henrijeve

* Takođe i Džon bez Zemlje (engl. *John Lackland*). (Prim. prev.)